

Midterm Review 2011

Opdrachtgever: Stuurgroep Bodem
Ontwikkeld door: Uitvoeringsprogramma Bodemconvenant

UITVOERINGSPROGRAMMA

BODEMCONVENANT

MIDTERMREVIEW

Inhoudsopgave

1	Inleiding	2
	1.1 Opbouw rapportage	2
2	Ambities van het convenant	3
	2.1 Hoofddoel	3
	2.2 Belangrijke wijzigingen in het bodembeleid	3
	2.3 Doelstellingen	3
3	Het uitvoeringsprogramma	5
	3.1 De organisatie	5
	3.2 Het functioneren in de praktijk	6
4	Wijze van meten van de voortgang van het convenant	8
	4.1 Het project aanpak spoedlocaties	8
	4.2 Het project gebiedsgericht grondwaterbeheer	8
	4.3 Het project ondergrond en transitie	9
	4.4 Het project Wet- en regelgeving	9
	4.5 Overige projecten	10
5	Voortgang van- en aanbevelingen voor projecten	11
	5.1 Project aanpak spoedlocaties	11
	5.1.1 De haalbaarheid van de doelen voor humane spoedlocaties	11
	5.1.2 Nadere duiding van de humane spoedlocaties	16
	5.1.3 Aanbevelingen voor het project spoedlocaties	19
	5.2 Project gebiedsgericht grondwaterbeheer	21
	5.2.1 De stand van zaken van het project	21
	5.2.2 Aanbevelingen voor het project gebiedsgericht grondwaterbeheer	22
	5.3 Project ondergrond en transitie	23
	5.3.1 De stand van zaken van het project	23
	5.3.2 Aanbevelingen voor het project ondergrond en transitie	25
6	Maatschappelijke ontwikkelingen	27
7	Wijziging van convenantsafspraken	31

1 Inleiding

Voor u ligt de rapportage van de midterm review van het convenant bodemontwikkelingsbeleid (hierna convenant). De midterm review geeft zicht op de voortgang van het behalen van de ambities of doelen van het convenant. Die voortgang wordt bepaald aan de hand van de voortgang van de projecten die door het uitvoeringsprogramma van het convenant worden uitgevoerd. Op basis van het zicht op de voortgang wordt:

- Op projectniveau bepaald in hoeverre er aanleiding is om de aanpak van de projecten bij te stellen;
- Op convenantsniveau bepaald in hoeverre er aanleiding is om afspraken uit het convenant te wijzigen of aan te vullen.

Deze rapportage is opgesteld door het UP-team en afgestemd met leden van de projectgroepen en WEB (gemeenten) en BOOG (provincies). Tevens is de rapportage voor commentaar voorgelegd aan de Unie van Waterschappen. In het programmateam van 22 september 2011 en de stuurgroep van 12 oktober 2011 zijn de uitkomsten en (concept)conclusies op hoofdlijnen gedeeld.

1.1 Opbouw rapportage

Deze rapportage kent de volgende opbouw in hoofdstukken:

- de ambities van het convenant
- de wijze waarop het uitvoeringsprogramma het behalen van deze ambities projectmatig heeft georganiseerd. In dit hoofdstuk is naar aanleiding van bespreking met de gemeenten en provincies tevens een korte beschouwing opgenomen over de mate waarin de convenantpartners reeds “in hun nieuwe rol zitten”, hoe de verschillende overleggremia functioneren en of de gevoerde communicatie vanuit het uitvoeringsprogramma en de decentrale overheden ondersteunend is aan de doelstellingen van het convenant en de “nieuwe rollen”. Dit betreft een korte beschouwing, omdat de kern van de midterm review zicht richt op de inhoud: de uitvoering van de afspraken. Een nadere evaluatie van de huidige aanpak vindt begin 2012 plaats.
- de wijze waarop de voortgang van de projecten is onderzocht. Omdat in de uitvraag geen gegevens zijn uitgevraagd over het project Wet en regelgeving is in dit hoofdstuk de voortgang van dat project gerapporteerd.
- de voortgang van en aanbevelingen voor de projecten waarvoor een uitvraag is gedaan:
  - aanpak spoedlocaties
  - gebiedsgericht grondwaterbeheer
  - ondergrond en transitie
- maatschappelijke ontwikkelingen met invloed op het bodemwerkveld
- de voorgestelde wijzigingen voor de gemaakte afspraken tussen de convenantpartijen (aanbevelingen).

2 Ambities van het convenant

2.1 Hoofddoel

Transitie naar een bodemontwikkelingsbeleid. Dit betekent dat het bodembeleid in 2015 dusdanig is verbreed dat het beleid met betrekking tot de ondergrond, het gebiedsgerichte grondwaterbeheer en bodemsanering is geïntegreerd. Daarvoor is ook nodig dat de aanpak van de spoedlocaties met prioriteit gedurende de convenantperiode wordt uitgevoerd.

Na 2015 voeren overheden nog steeds bodemtaken uit (maar dan vanuit een integrale aanpak) op het gebied van informatiebeheer, grondverzet en saneringen. Dit onder andere in het licht van de blijvende doelstelling om bodemkwaliteit en bodemgebruik steeds beter en op meer plaatsen op elkaar te laten aansluiten.

2.2 Belangrijke wijzigingen in het bodembeleid

- Verdere decentralisatie van verantwoordelijkheden en uitvoering van het Rijk naar het bevoegd gezag. De verantwoordelijkheid voor de aanpak van spoedlocaties, grootschalige grondwaterverontreiniging en de ruimtelijke ontwikkeling van de ondergrond komt bij de gemeente- of provinciebestuurders te liggen.
- Sturing door beleidsafspraken neergelegd in bestuurlijke overeenkomsten. Het is van groot belang dat bestuurders van provincies, gemeenten en waterschappen zich voor de komende periode verenigen op de doelstellingen van het convenant.
- Toenemende samenhang van het bodembeleid met het energie- en waterbeleid en het beleid voor de ondergrond. Samenhang en samenwerking tussen de verschillende beleidsdoelen zijn noodzakelijk voor een efficiënte en effectieve uitvoering van het nieuwe bodemontwikkelingsbeleid.
- Verdere integratie van het bodemsaneringsbeleid in een gebiedsgerichte benadering mede in het kader van het ruimtelijke ordeningsbeleid.
- Het onder milieuhygiënische randvoorwaarden accommoderen van het toenemend gebruik van de bodem als gevolg van ruimtedruk. De ondergrond moet duurzaam kunnen worden gebruikt, maar wel met oog voor de kwetsbaarheid van het bodemsysteem.

2.3 Doelstellingen

Er vindt een verschuiving plaats in het bodembeleid. De nadruk komt te liggen op creatief, innovatief en integraal beheer en gebruik van de bodem. Er is behoefte aan verbreding en verdieping. Centraal in dit verbrede bodembeleid staan de volgende doelstellingen:

- Het verwerven van kennis over de risico's van het gebruik van de ondergrond;
- Het benutten van de kansen van de ondergrond (voor bijvoorbeeld ondergronds bouwen, bodemenergie, CO₂- en gasopslag) en het verschaffen van instrumenten hiervoor, met behoud van kwaliteit;

- Het optimaliseren van samenhang en afstemming tussen de verschillende beleidsdoelen (energie, water, biodiversiteit, bodem, en ruimtelijke ontwikkeling) teneinde de meest efficiënte benadering te bereiken;
- Het maken van afspraken over de aanpak van spoedlocaties, zodat de zoveel mogelijk spoedlocaties in 2015 zijn gesaneerd, danwel dat de risico's zijn beheerst;
- Het waar nodig aanpassen van de bestuurlijke taakverdeling toegesneden op een optimale uitvoering van taken en bevoegdheden.

3 Het uitvoeringsprogramma

Om de ambities van het convenant te realiseren hebben de convenantpartijen het uitvoeringsprogramma opgericht. De Stuurgroep Bodem is opdrachtgever hiervoor. In die stuurgroep zijn alle convenantpartijen vertegenwoordigd. Het programma kent een aantal project- en werkgroepen waarin medewerkers van de partijen volop meedoen. In 2010 zijn het programma en de projectplannen van het uitvoeringsprogramma door de Stuurgroep Bodem geaccordeerd.

3.1 De organisatie

De dagelijkse leiding van het Uitvoeringsprogramma berust bij een programmadirecteur en bij projectleiders en secretarissen. Deze projectleiders zijn afkomstig uit de geledingen van de convenantpartijen. Agentschap NL/ Bodem+ levert de secretarissen. Gezamenlijk vormen zij het Uitvoeringsprogramma-team. De diverse functies zijn als volgt:

- Programmadirecteur: Gerd de Kruif (ministerie van Infrastructuur en Milieu)
- Programmasecretaris: Berry van 't Wel (Agentschap NL/Bodem+)

Aanpak spoedlocaties:

- Projectleider: René Smolders (gemeente Breda)
- Projectsecretaris: Wim van de Meerendonk (Agentschap NL/Bodem+)
- erop gericht in 2015 zo veel mogelijk spoedlocaties gesaneerd dan wel beheerst te hebben;

Gebiedsgericht grondwaterbeheer:

- Projectleider: Ron Nap (gemeente Apeldoorn)
- Projectsecretaris: Remco de Boer (Agentschap NL/Bodem+)
- gericht op het vestigen en inrichten van gebiedsgericht grondwaterbeheer, onder meer als een volwaardige oplossing voor de aanpak en beheersing van grootschalige grondwaterverontreiniging;

Ondergrond (incl. deelprojecten kennisagenda & warmte koude opslag):

- Projectleider: Frencky Huisman (provincie Zuid-Holland)
- Projectsecretaris: Irma Kerkhof (Agentschap NL/Bodem+)
- gericht op de transitie naar een duurzaam gebruik van de ondergrond, waarbij tevens specifiek aandacht wordt besteed aan de uitvoering van de rijksbeleidsvisie duurzaam gebruik ondergrond, de kennisagenda/innovatie en de winning van duurzame energie, in het bijzonder warmte-koude opslag

Wet- en regelgeving:

- Projectleider: Peter Kiela (ministerie van Infrastructuur en Milieu)
- gericht op het totstandbrengen van wet- en regelgeving, nodig voor de transitie naar een bodemontwikkelingsbeleid in 2015;

Midtermreview:

- Projectleider: Gerd de Kruif (ministerie van Infrastructuur en Mileu)
- Projectsecretaris: Michiel Gadella (Agentschap NL/Bodem+)
- De Midterm review is een tussenbalans om te bezien of we op koers liggen ten aanzien van het behalen van de doelstellingen van het convenant en de uitvoering.

Communicatie:

- Projectleider: Berry van 't Wel (Agentschap NL/Bodem+)
- voor het gezamenlijk ontwikkelen en realiseren van het nieuwe beleid is communicatie belangrijk. Ook wordt gericht aandacht besteed aan de cultuurverandering die bij deze transitie cruciaal is.

3.2 Het functioneren in de praktijk

Op verzoek van de decentrale overheden is deze paragraaf met een voorzichtige beschouwing van het functioneren van het uitvoeringsprogramma in de praktijk opgenomen. Dat is geen onderdeel van de uitvraag geweest. Een nadere analyse van de aanpak van het uitvoeringsprogramma vindt in 2012 plaats.

Met het convenant zijn veel taken tezamen met de middelen gedecentraliseerd naar gemeenten, waterschappen en provincies. Dat betekent onder andere dat er geen sprake meer is van een verhouding van verantwoording van decentrale overheden naar de rijksoverheid, maar een verhouding van gezamenlijkheid en zorgvuldige afstemming tussen gelijkwaardige partners. Bij die verandering hoort ook dat de verschillende convenantpartijen moeten groeien in hun nieuwe rol. De vraag hoe ver partijen daarin zijn is moeilijk te beantwoorden, (eigen) perceptie speelt daar een belangrijke rol in. In deze paragraaf wordt een eerste poging gedaan om een 'gevoel voor de bal' te krijgen door een inschatting te geven over de wijze waarop gremia functioneren en door te kijken in hoeverre de communicatie van het uitvoeringsprogramma bijdraagt aan het behalen van de doelstellingen van het convenant. In grote lijnen functioneert het geheel goed – ook dat is perceptie.

De overleggremia

De stuurgroep bodem en het programmateam worden gebruikt als gremia om de aansturing en programmering van het uitvoeringsprogramma af te stemmen. Die afstemming verloopt goed, al zijn er soms tekenen dat raadpleging, terugkoppeling en afstemming van vertegenwoordigers met de achterban beter kan. Dit kan zich bijvoorbeeld uiten in verschillende standpunten in programmateam en stuurgroep. Dit heeft evenwel niet geleid tot moeilijke situaties. Er moet altijd ruimte zijn voor open gedachtenwisseling, afweging en heroverweging. Dan kunnen standpunten evolueren.

De stuurgroep bodem heeft een centrale sturende rol op het gebied van het bodembeleid. De vertegenwoordiging in de stuurgroep varieert in de tijd. De vraag kan gesteld worden in hoeverre de verbinding van het bodembeleid met water en ondergrond op termijn moet leiden tot een

andere organisatie en vertegenwoordiging. Dit is een toekomstig punt van bespreking voor de stuurgroep.

De projectgroepen functioneren steeds beter als netwerk van vertegenwoordigers van convenantpartijen waarbij ondersteuning van de convenantpartners bij de realisatie van de doelstellingen centraal staat. Het commitment van decentrale overheden naar de projecten is groeiende danwel continue hoog. Er is daarbij verschil tussen de projecten, waarbij de projecten met meer concrete doelstellingen op meer belangstelling vanuit de decentrale overheden kunnen rekenen. Het project ondergrond is in de stukken voor de stuurgroep vaker benoemd als een project waarbij de betrokkenheid beter moet. Hierin zijn eerste slagen gemaakt. Afgezien van de – gewaardeerde – inbreng van de nu betrokkenen, is hier nog een slag te maken. Het traject van totstandkoming en uitwerking van het “Keizerskroonmanifest” biedt hiertoe de basis. Een ander specifiek aandachtspunt is de inbreng van decentrale overheden in het project wet- en regelgeving. De ontwikkelingen gaan daarbij snel en decentrale overheden kunnen daar pro-actief in zijn door hun wensen op het gebied van het omgevingsrecht en bodemregelgeving sneller naar voren te brengen. Hierop wordt inmiddels actie verricht.

Het UP-team functioneert inmiddels als een team waarin de verbindingen tussen de verschillende projecten wordt gelegd. De aard van de discussies in het UP-team verschuift steeds meer van proces naar inhoud en van visievorming naar concrete acties.

De communicatie

De communicatie die vanuit het uitvoeringsprogramma is gevoerd is door het UP-team geëvalueerd. Daaruit is naar voren gekomen dat de communicatie vanuit het uitvoeringsprogramma goed op gang is gekomen, maar vooral richting de eerste schil van mensen die betrokken zijn bij het uitvoeringsprogramma. Voor het bereiken van mensen buiten die schil is meer strategische en pro-actief communicatie nodig. Geconcludeerd is dat een communicatiestrategie voor nu en na 2015 met een kernboodschap rondom het wegnemen van spoed en de transitie noodzakelijk is en dat er pro-actief rondom mijlpalen communicatie nodig is. Successen moeten worden uitgedragen en de verbinding ook in communicatiemiddelen met aanpalende beleidsvelden moet worden gezocht. Ook moet de communicatie meer gericht worden op de situatie na 2015 waarbij nuchter omgaan met risico's en gebiedsgerichte en integrale aanpak en de daarbij behorende competenties van medewerkers centraal staan. Aandachtspunt daarbij is dat na 2015 niet alle spoedlocaties zullen zijn aangepakt. Bovenstaande is uiteraard van invloed op de aanpak van het project communicatie.

4 Wijze van meten van de voortgang van het convenant

Omdat er een directe koppeling is tussen de doelstellingen van het convenant en de voortgang van de projecten van het uitvoeringsprogramma is er voor gekozen om de doelstellingen van het convenant te monitoren via de voortgang van de projecten.

4.1 Het project aanpak spoedlocaties

Het project spoedlocaties is erop gericht het in 2015 gesaneerd dan wel beheerst hebben van de humane spoedlocaties. Daarnaast geldt als doelstelling dat de bevoegde overheden uiterlijk 31-12-2015 een overzicht gereed hebben van de spoedlocaties waar sprake is van ecologische en verspreidingsrisico's (deze afspraak is door de Stuurgroep bodem vervroegd naar 1 juli 2013), waarbij gestreefd wordt deze risico's tenminste beheerst te hebben.

Om de voortgang van deze doelen te monitoren zijn de volgende gegevens aan de bevoegde overheden uitgevraagd:

- Een overzichtslijst van alle humane spoedlocaties (per 31-8-2011 zijn uitsluitend harde locaties uitgevraagd) waarbij o.a. de kosten van de sanering, de kostendrager, de voortgang en planning zijn uitgevraagd
- Een overzichtslijst van de overige spoedlocaties (per 31-8-2011 nog onvolledig)
- Een enquête gericht op kwalitatieve informatie over ontwikkelingen in het werkveld van de aanpak van verontreinigde (spoed)locaties

Het format voor de aanlevering van gegevens en de enquête zijn beschikbaar via de site van het uitvoeringsprogramma.

4.2 Het project gebiedsgericht grondwaterbeheer

Het project gebiedsgericht grondwaterbeheer kent als doelstelling het actief bevorderen van het vestigen en inrichten van gebiedsgericht grondwaterbeheer, mede als een volwaardige oplossing en alternatief voor de aanpak en beheersing van grootschalige grondwaterverontreiniging, beheer van de grondwaterkwantiteit en benutting van het grondwater in die gemeenten en gebieden waar daarvoor een indicatie bestaat. Vanuit het project worden (potentiële) gebiedsbeheerders ondersteunt in de stappen om te komen tot een gebiedsgerichte aanpak.

Om de voortgang hiervan te volgen is een enquête uitgezet onder de bevoegde gemeenten Wbb en de provincies. Die enquête vraagt in essentie aan de overheden in welk stadium van implementatie van gebiedsgericht grondwaterbeheer zij zitten. Aan de provincies is gevraagd hierbij ook de informatie van in de provincie liggende gemeenten en waterschappen te ontsluiten.

De enquête is beschikbaar via de site van het uitvoeringsprogramma.

4.3 Het project ondergrond en transitie

Het project ondergrond en transitie heeft als doel het bevorderen van een verschuiving in het bodembeleid. De nadruk komt te liggen op creatief, innovatief en integraal beheer en gebruik van de bodem. Er is behoefte aan verbreding en verdieping. Centraal in dit verbrede bodembeleid staan voor ondergrond de volgende doelstellingen in het convenant:

- transitie van het bodembeleid naar samenhangend beleid voor de ondergrond (integratie bodembeleid met water- en energiebeleid en ruimtelijke ontwikkeling);
- het onder milieuhygiënische randvoorwaarden accommoderen van het toenemend gebruik van de ondergrond;
- het verwerven van kennis over de risico's van het gebruik van de ondergrond;
- het benutten van de kansen van de ondergrond en het verschaffen van instrumenten hiervoor, met behoud van kwaliteit;
- het waar nodig aanpassen van de bestuurlijke taakverdeling.

Om de voortgang hiervan te volgen is een enquête uitgezet onder de bevoegde gemeenten Wbb en de provincies. Die enquête vraagt in essentie aan de overheden in welk stadium van implementatie van integraal beleid voor de ondergrond zij zitten.

De enquête is beschikbaar via de site van het uitvoeringsprogramma.

4.4 Het project Wet- en regelgeving

Wet – en regelgeving is geen onderdeel geweest van de uitvraag van gegevens. Dat ligt ook voor de hand, omdat wet en regelgeving een kerntaak is van het Rijk en eigenlijk een codificatie van de nieuwe beleidsvoornemens en werkwijzen betreft en in die zin dus volgend is aan de ontwikkelingen. De aanpassing van de Wet en regelgeving is wel noodzakelijk voor het realiseren van enkele doelstellingen van het convenant. De inzet van het Rijk voor de ontwikkeling van de gewenste juridische instrumenten is erg belangrijk voor de realisatie van de doelstellingen van het convenant. Er wordt dan ook hard gewerkt aan het vormgeven van de nieuwe regels. Daarbij speelt het uitgangspunt van het kabinet om tot eenvoudiger en betere regelgeving te komen, een grote rol. Het kabinet heeft hiervoor het traject van de omgevingswet op gang gebracht. De bedoeling van die nieuwe wet is dat de regels uit een aantal sectorale wetten opgeschaald worden en dat daardoor de procedures korter worden en de begrijpbaarheid wordt vergroot. Aspecten van de fysieke leefomgeving zitten in de eerste tranche van de opbouw van de omgevingswet. Daartoe hoort ook het bodembeleid. Voor de situatie na 2015 zijn een aantal beleidswijzigingen voor de wet en regelgeving van groot belang:

- 1) De koppeling van het bodembeleid aan processen van duurzame ruimtelijke ontwikkeling
- 2) De koppeling van het bodembeleid met het gebiedsniveau
- 3) De koppeling van het bodembeleid met waterbeleid
- 4) Het duurzaam kunnen benutten van de ondergrond, ook al om zo mogelijk meer baten te kunnen genereren
- 5) Het ontwikkelen van nieuwe financiële en juridische instrumenten, die veeleer leiden tot facilitering van de genoemde ruimtelijke processen
- 6) Het behouden van de uitgangspunten van gestage kwaliteitsverbetering van de bodemkwaliteit en ten minste realisering van het standstill begrip

- 7) Het veel meer creëren van ruimte voor lokaal maatwerk, langs de lijnen van het BBK (verdere decentralisatie)
- 8) Het bevorderen van een integrale afweging binnen ruimtelijk kader van de diverse leefomgevingskwaliteiten

Het project wet en regelgeving heeft al een aantal producten afgeleverd, te weten

- 1) Wetsvoorstel tot introductie van gebiedsgericht beheer, ligt voor in de Tweede Kamer. Spoedige inwerkingtreding is nodig voor de ambities op het gebied van gebiedsgericht grondwaterbeheer. De inwerkingtreding van de gewijzigde circulaire bodemsanering is hieraan gekoppeld.
- 2) Wetsvoorstel tot aanpassing van de Wbb in verband met vereenvoudiging en terugbrengen uitvoeringslasten, ligt voor advies bij de RvS

Thans wordt intensief gewerkt aan

- 1) Wijziging van de AmvB financiële bepalingen
- 2) AMvB gebiedsgericht beheer
- 3) Visie op het bodembeleid na 2015
- 4) De koppeling met het waterbeleid, bv. via de grondwaterrichtlijn en de kaderrichtlijn water.
- 5) Fundamentele wijziging Wet bodembescherming als onderdeel van het traject omgevingswet.

4.5 Overige projecten

Voor de projecten communicatie en midtermreview geldt dat de projecten ondersteunend zijn aan de projecten genoemd in de paragrafen 4.1 t/m 4.4. De voortgang van deze projecten is niet uitgevraagd aan de bevoegde overheden, maar is eens per kwartaal gerapporteerd aan het programmateam en de stuurgroep bodem. In deze rapportage wordt verder niet stilgestaan bij de voortgang van deze projecten.

5 Voortgang van- en aanbevelingen voor projecten

5.1 Project aanpak spoedlocaties

Op 31-8-2011 hebben de bevoegde overheden hun overzichten met spoedlocaties aangeleverd alsmede de enquête m.b.t. spoedlocaties.

Om een uitspraak te kunnen doen over de haalbaarheid van de convenantsdoelen m.b.t. de spoedlocaties is het noodzakelijk om zicht te hebben op het aantal, de kosten en de voortgang van de aanpak van alle spoedlocaties. Er is zicht op de omvang (aantallen, voortgang en kosten) van de spoedlocaties met humane risico's. De omvang (aantallen, voortgang en kosten) van de spoedlocaties met verspreidings- en ecologische risico's wordt overeenkomstig het convenant op een later tijdstip in beeld gebracht. In het navolgende wordt de stand van zaken met betrekking tot de convenantsdoelen voor spoedlocaties met humane risico's besproken. Bij de aanbevelingen wordt ingegaan op het besluit van de Stuurgroep bodem om de spoedlocaties met ecologische en/of verspreidingsrisico's versneld in kaart te brengen, zodat op medio 2013 ook over de haalbaarheid van de doelstellingen voor de overige spoedlocaties een uitspraak kan worden gedaan.

5.1.1 De haalbaarheid van de doelen voor humane spoedlocaties

De bevoegde overheden hebben een extract van de gegevens in hun bodeminformatiesystemen over humane spoedlocaties aan het uitvoeringsprogramma geleverd. De wijze waarop aspecten als kosten, planning van aanpak, de oorzaak van het risico, het gebruik van de locatie, etc. in deze systemen is opgeslagen is verre van uniform. Voor veel locaties geldt dat bij nadere analyse van de gegevens de interpretatieruimte groot is. Voor een juiste interpretatie van de gegevens is veelal rechtstreeks contact met de bevoegde overheid nodig. Veel locaties zijn al zeer lang bekend bij de overheden en hebben een lange historie in de aanpak. De systemen zijn onvoldoende ingericht om die historie eenduidig te ontsluiten. De sterke indruk is dat voor veel van deze humane spoedlocaties de humane risico's al zijn weggenomen, maar dat de sanering formeel nog niet is afgerond. Dit alles bemoeilijkt een efficiënte analyse van de voortgang van de aanpak bijzonder. Toch is het – mede gezien het relatief beperkte aantal humane locaties - mogelijk om op basis van de geleverde gegevens een beeld te krijgen over de humane spoedlocaties:

- De bevoegde overheden hebben in totaal 401 locaties (stand 31-8-2011) met spoedeisende humane risico's.
- Deze 401 humane locaties zijn in te delen in een 4-tal groepen met fase aanpak:
  - Locaties die nog verder onderzocht moeten worden (HO, OO, NO) waarbij spoed veelal op basis van versnellingsprotocol is vastgesteld: 101 locaties.
  - Locaties die voldoende zijn onderzocht en/of beschikt die wachten op start van de sanering: 97 locaties
  - Locaties waarvan de sanering is aangevangen en nog loopt: 81 locaties
  - Locaties waarvan de sanering van de humane risico's is afgerond, maar waarbij nog wordt gemonitord, er sprake is van nazorg of waar een beschikking op de evaluatie nodig is om de locatie formeel van de lijst af te voeren: 110 locaties.

- De totale kosten van de aanpak van deze 401 locaties bedragen volgens ramingen van de overheden 314 miljoen Euro.
- Bij de ramingen van de kosten zijn de volgende onzekerheden te vermelden: de kosten zijn in veel gevallen geschat door de bevoegde overheden waarbij kostenranges zijn aangehouden. Voor de MTR analyse is telkens gebruik gemaakt van het midden van deze range. Daarnaast is opvallend dat de gemiddelde kosten van een sanering (750.000 euro) een factor 3 hoger zijn dan de ervaringscijfers voor saneringen aangegeven (dat komt mede door enkele dure saneringen, de mediane kosten bedragen 550.000 euro per sanering). Tot slot zij opgemerkt dat er ook voor de 110 locaties die zijn afgerond kosten zijn opgevoerd waarbij de kans aanwezig is dat de kosten die zijn opgevoerd deels al zijn besteed. Kortom, de verwachting is dat de kosten eerder lager dan hoger zullen uitvallen.
- De kosten zijn door het UP-team verdeeld naar kostendragers met de bedoeling een indruk te krijgen of de kosten gedekt zijn vanuit de verschillende financieringsconstructies. Daarbij heeft het UP-team in een flink aantal gevallen een interpretatie van de gegevens moeten maken omdat onvoldoende scherp uit de gegevens bleek wie voor de sanering aan de lat staat. De onderverdeling in kosten is daarom niet in beton gegoten. Het is aan te bevelen per locatie kritisch te kijken naar de geraamde kosten en de kostendrager.
- Onderstaand beeld geeft wel een goede indruk van de orde van grootte van de kosten per kostengroep. Bewust zijn de bedragen afgerond op de miljoen (m.u.v. SBNS). Zoals hiervoor aangegeven zijn de aantallen en kosten op basis van een interpretatie van het UP onderverdeeld en dus niet in beton gegoten. In de tabel is per kostengroep aangegeven hoeveel locaties op een bedrijfslocatie (werk) liggen.

Kostengroep	Aantal locaties		Kosten van aanpak	
	Werk	Totaal	Werk	Totaal
Bedrijvenregeling	64	64	€ 65.000.000	€ 65.000.000
bodemsanering gasfabrieken	7	15	€ 12.000.000	€ 25.000.000
Bodemsanering NS	1	2	€ 175.000	€ 225.000
Bodemsaneringsprogramma staatseigendommen	11	12	€ 15.000.000	€ 17.000.000
Bosatex	7	13	€ 6.000.000	€ 9.000.000
DUB (DUB/Wbb/ISV)	23	97	€ 18.000.000	€ 66.000.000
Onbekend	18	38	€ 6.000.000	€ 14.000.000
SEB-geen overheid	65	75	€ 30.000.000	€ 32.000.000
SEB-overheid	2	60	€ 50.000	€ 58.000.000
specifieke convenanten	12	25	€ 16.000.000	€ 30.000.000
Totaal	210	401	€ 167.000.000	€ 314.000.000

- Uit bovenstaande verdeling blijkt dat er voor de meeste locaties dekking is vanuit de verschillende financieringsstromen. Het is aan te bevelen voor de locaties onder de groepen bedrijvenregeling, bosatex, SEB geen overheid en specifieke convenanten nader te kijken naar de dekking van de kosten voor de sanering. Mogelijk zitten in die groepen voormalige bedrijfsactiviteiten die nu in particulier eigendom zijn, waarbij de kosten in tegenstelling tot bedrijfsterreinen in eerste instantie niet vanzelfsprekend voor de eigenaar zijn. Opgemerkt wordt dat er ook bedrijven zijn die onvoldoende draagkracht hebben.
- Op basis van de figuur op de volgende pagina blijkt dat de kosten van de aanpak van de 62 duurste locaties meer dan 200 miljoen Euro kost, de aanpak van de overige 339 humane spoedlocaties zijn ca. 100 miljoen Euro.
- Ten aanzien van de jaarlijkse kosten voor nazorg is er een zeer divers beeld bij de bevoegde overheden. Bedragen variëren van 30.000 tot 3.000.000 euro per jaar. Gesommeerd leidt dit tot 9-12 miljoen euro per jaar. 58 % van de overheden verwacht in de toekomst een toename, 26 % verwacht dat de kosten gelijk blijven en 23 % verwacht een afname. Uit de enquête komt verder dat 7 overheden projecten zijn gestart op het gebied van nazorg. In die projecten gaat het over onderwerpen als grip krijgen op-, het optimaliseren en verminderen van nazorg, het organiseren van structurele nazorg en de mogelijke rol van gebiedsgericht grondwaterbeheer.
- Waterbodems: het rapport m.b.t. de inventarisatie van waterbodems is in concept gereed, alle waterschappen en provincies hebben gegevens aangeleverd. Bespreking van het rapport in WEB en BOOG en nadere bespreking met de Unie van Waterschappen vindt nu plaats. Het rapport heeft, niet onverwacht, een grote spreiding in aantallen en kosten. Daarmee is er nog geen éénduidig beeld van de opgave en geen inzicht op de achtergronden van de selectie. Uitgangspunt is dat de opgave waterbodems, net als andere spoedlocaties, in 2013 betrouwbaar in beeld is. Het rapport biedt een basis hiertoe, maar behoeft vervolgacties. In het actieplan voor de werkgroep spoedlocaties wordt dit meegenomen, waarbij het per locatie bespreken met bevoegde overheden een belangrijk instrument is om tot het vereiste inzicht te komen. Dit beslispunt komt dus aan de orde in de stuurgroep van 8 februari 2012.
- Ten aanzien van de verdere inventarisatie van de spoedlocaties is bij bespreking van deze rapportage door vertegenwoordigers van de bevoegde overheden aangegeven dat het wenselijk is om snel eenduidigheid te verkrijgen over de definities van ecologische (lokaal afwegingskader, juridisch deel volgt uit de te publiceren circulaire bodemsanering) en verspreidingslocaties.
- Uit de uitvraag van 31 augustus 2011 bleek - in tegenstelling tot de verwachting - onvoldoende duidelijkheid over de planning van de aanpak van de saneringen. Op verzoek van de Stuurgroep bodem is daarom medio oktober de planning van de opgevoerde humane spoedlocaties uitgevraagd. Uit die uitvraag bleek dat er nog kleine

mutaties op de lijsten met spoedlocaties hebben plaatsgevonden (in totaal 404 i.p.v. 401 locaties). Die zijn niet meer verwerkt in de analyse, maar wel in het onderstaande planningsoverzicht. Uit het overzicht blijkt dat meer dan de helft van de locaties reeds wordt gesaneerd danwel dat tijdelijke beveiligingsmaatregelen zijn genomen. Voor 95 locaties moet nog een sanering worden ingepland. Vermoedelijk zijn dat veelal de locaties die nog verder onderzocht moeten worden.

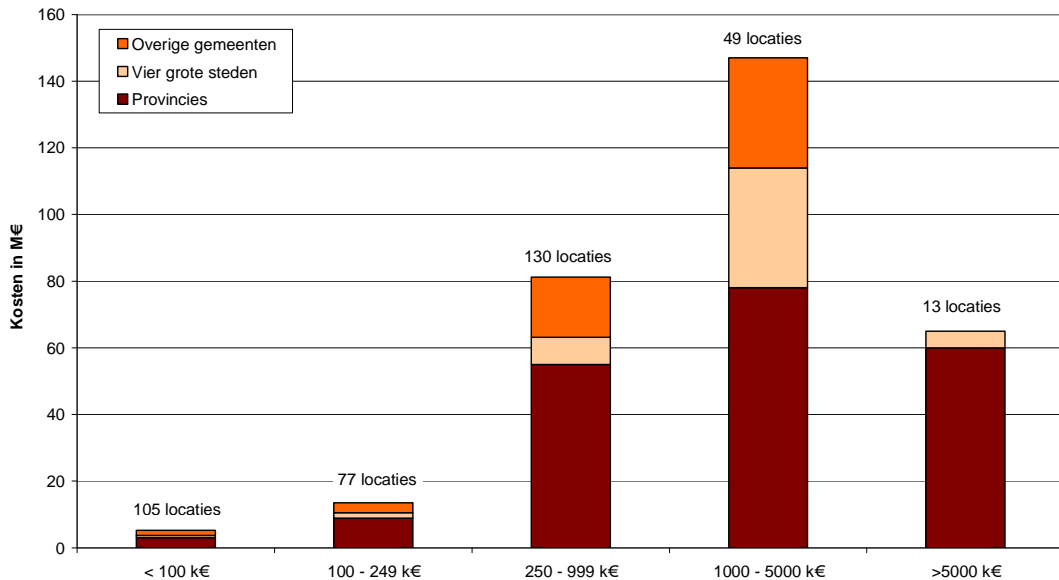
Jaar	Sanering (per jaar gestart, m.u.v 2011, daar betreft het lopende en in 2011 te starten saneringen)	Beveiliging (per jaar gestart, m.u.v 2011, daar betreft het lopende en in 2011 te starten beveiliging)
2011	172	82
2012	60	12
2013	23	0
2014	8	0
2015	46	1
Onb.	95	
totaal	404	

- Van de 401 locaties zijn 101 nog niet beschikt. Veel van deze locaties zijn als humane spoedlocatie aangeduid op basis van het versnellingsprotocol. Nader onderzoek moet op deze locaties worden uitgevoerd om tot een beschikking op het saneringsplan en aanpak van de sanering te komen. Het UP-team neemt aan dat de eigenaren van deze locaties zijn geïnformeerd over de risico's en gebruiksbepalingen danwel dat tijdelijke maatregelen zijn ingesteld.

MTR 2011 humane spoedlocaties - kosten per kostenklasse en per type bevoegde overheid

Totale kosten: **310 M€** Totaal aantal locaties: **401**

Van 27 locaties zijn de kosten onbekend

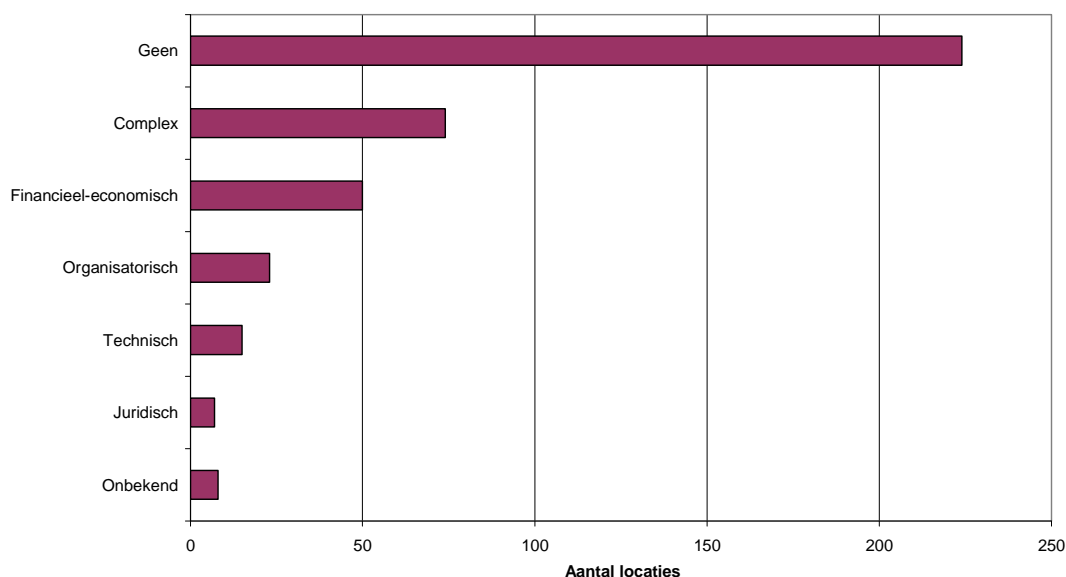

- Gesignaleerd wordt dat de overheden veel energie hebben gestoken in het inventariseren van de humane spoedlocaties. Het aanpakken van deze locaties, met name de SEB-niet overheid locaties moet worden versterkt. Het lukt nog onvoldoende om bedrijven die aan zet zijn om te gaan saneren ook daadwerkelijk zover te krijgen. Mogelijkheden om de combinatie van subsidies en gebiedsgerichte aanpak en - grondwaterbeheer in te zetten lijken nog onvoldoende onderzocht te worden. Dit is aanleiding om actie te ondernemen.
- Uit de enquête volgt dat er een duidelijke trend waarneembaar is van meer focus op spoedlocaties, dat is conform de afspraken in het bodemconvenant. Voorts is er door stagnatie in de woningbouw sprake van stagnatie in het tempo van aanpak van de overige werkvoorraad. Dit betekent dat de doelstelling om de niet-spoedeisende locaties in 2030 aangepakt te hebben lastiger haalbaar is.
- Op de meeste locaties zijn er geen problemen die een aanpak in de weg staan (zie figuur). De belangrijkste knelpunten op locaties waar er wel problemen zijn en die in de enquête worden genoemd, hebben betrekking op het inzichtelijk krijgen - dmv bodemonderzoek- en de aanpak van humane spoedlocaties op terreinen van derden. De aanpak van deze locaties is tijdsintensief en leidt niet altijd tot succes. Genoemd worden hier vooral de inzet van het juridisch instrumentarium wat moeizaam loopt, de locaties zijn niet of moeilijk toegankelijk voor onderzoek. Soms heeft dit te maken met de medewerking van eigenaren, maar ook kan dit te maken hebben met bebouwing die het onderzoek bemoeilijkt. Ook het saneren van bedrijfs- en/of Bosatex-locaties verloopt moeizaam. Voor verspreidingslocaties met name op bedrijfsterreinen worden juridische knelpunten genoemd.

MTR 2011 humane spoedlocaties - knelpunten

Totaal aantal locaties: 401

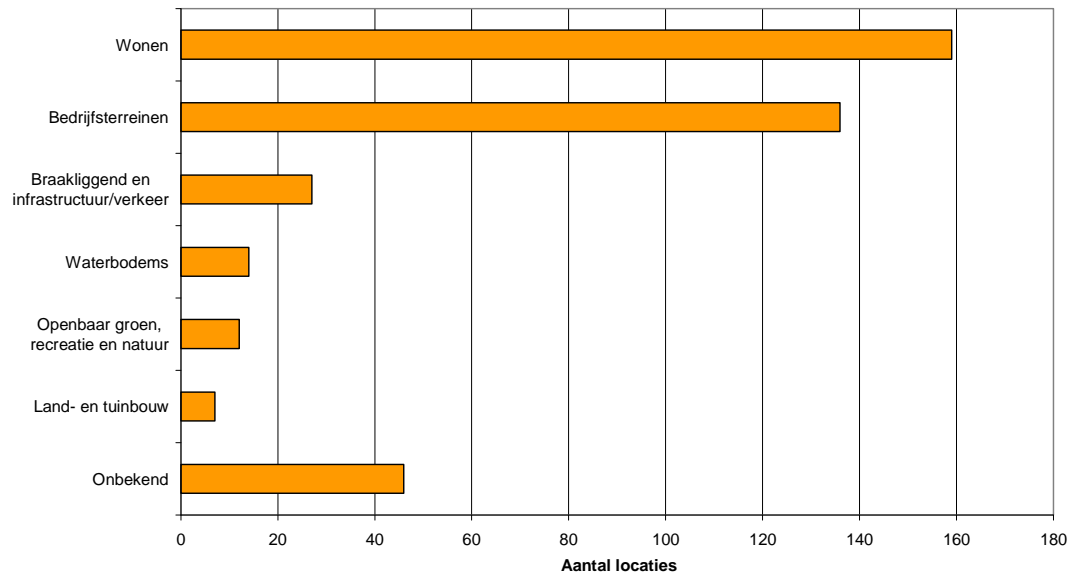
- **Op basis van het overzicht van de kosten en de planning van de aanpak van de locaties is de convenantsdoelstelling m.b.t. de humane spoedlocaties haalbaar.** De aanpak van locaties van derden is echter een belangrijk aandachtspunt bij het halen van de doelstellingen. Nadrukkelijk wordt hier nogmaals vermeld dat pas na inventarisatie per juli 2013 van de spoedlocaties met ecologische en verspreidingsrisico's een uitspraak over de haalbaarheid van de convenantsdoelstelling met betrekking tot alle spoedlocaties kan worden gedaan.

5.1.2 Nadere duiding van de humane spoedlocaties

- Onderstaande figuren geven nadere duiding aan de spoedlocaties in algemene zin. De figuren geven een overzicht van het bodemgebruik op humane spoedlocaties, welke (voormalige) bodembedreigende activiteiten de oorzaak van de humane risico's zijn, welke stoffen daarbij in de bodem zijn gekomen en via welke blootstellingsroute de risico's optreden.

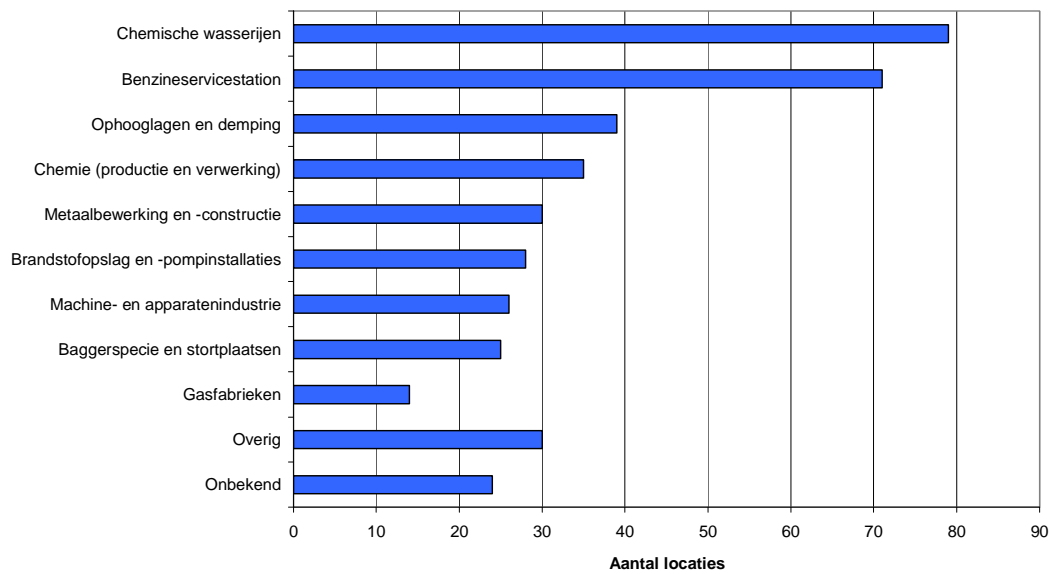
MTR 2011 humane spoedlocaties - bodemgebruik

Totaal aantal locaties: **401**

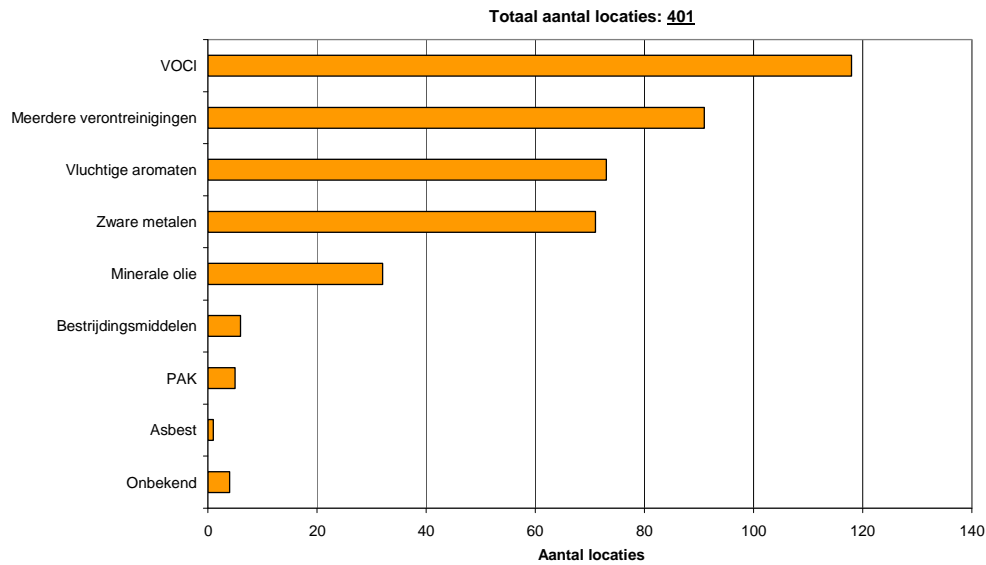

MTR 2011 humane spoedlocaties - meest voorkomende verontreinigende activiteiten

Totaal aantal locaties: **401**

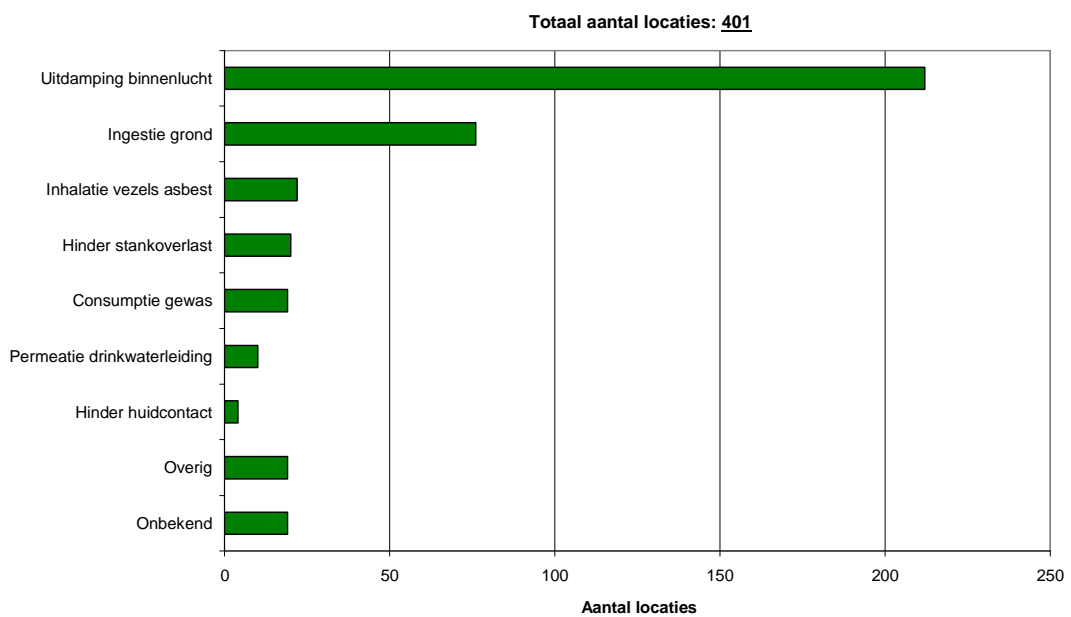

MTR 2011 humane spoedlocaties - verontreinigingen die spoed hebben veroorzaakt

Uit bovenstaande figuur zou ten onrechte kunnen worden geconcludeerd dat er nauwelijks problemen zijn met asbest. Asbestlocaties in onder andere Overijssel en Gelderland zijn niet opgenomen in deze lijst omdat voor deze locaties de geldstromen anders lopen. De provincie Overijssel richt zich op de aanpak van 300 locaties die naar voren zijn gekomen uit de saneringsregeling asbestwegen, uit nader onderzoek kunnen mogelijk nog meer locaties volgen.

MTR humane spoedlocaties - type risico

5.1.3 Aanbevelingen voor het project spoedlocaties

- Voor het volgen van de voortgang van de aanpak van spoedlocaties is het nodig dat de registraties van de individuele bevoegde overheden uniformer worden. Aanbevolen wordt om binnen de werkgroep spoed een actieplan op te stellen met acties die moeten leiden tot een **uniformere registratie van alle spoedlocaties**. In dat kader wordt aanbevolen de uitvraag van januari 2012 te laten vervallen en de energie te richten op het uniform registreren van de spoedlocaties in de bodeminformatiesystemen van de bevoegde overheden zodat **de uitvraag van juli 2012** een uniform beeld over de voortgang van de spoedlocaties geeft. Voor het verkrijgen van zicht op de totale opgave (aantallen, kosten, planning) m.b.t. spoedeisende saneringen is het noodzakelijk zo snel mogelijk zicht te krijgen op alle resterende spoedeisende locaties (ecologisch, verspreiding en diffuus). Het verkrijgen van dat inzicht zal ook bijdragen aan het verschuiven van de karakter van de aanpak van inventarisatie naar saneren. Gewaakt moet worden dat investeringen in de registratie van spoedlocaties ten koste gaan van het aanpakken van spoedlocaties. Ook zij hier benadrukt dat de aanpak van spoedlocaties maatwerk is. Dat laat onverlet dat we moeten investeren in een goede registratie van de locaties, te meer omdat met de inventarisatie van de overige spoedlocaties de aantallen groter worden. Bij meer locaties wordt het volgen van de landelijke voortgang zonder goede registratie moeilijker.
- Aanbevolen wordt om **het overzicht van alle spoedeisende locaties overeenkomstig het besluit van de Stuurgroep Bodem uiterlijk 1 juli 2013 gereed te hebben**. Hiervoor is het nodig dat er snel duidelijkheid is over de definitie van ecologische en verspreidingslocaties. Enkele overheden hebben hun twijfels bij de haalbaarheid van het naar voren halen van deze afspraak, maar ondersteunen het besluit van de stuurgroep Bodem.
- Voor het halen van de convenantsdoelen is het noodzakelijk dat er naast de belangrijke route van inventariseren van locaties via onderzoek, vooral ook een omslag komt naar het feitelijk aanpakken van locaties. Aanbevolen wordt dat de werkgroep een actieplan maakt met acties die **zowel overheden als bedrijven aanzetten om de geïdentificeerde spoedlocaties aan te pakken**. Het is ook nodig dat goede ervaringen tussen overheden onderling worden uitgewisseld. Het aanpakken van de locaties is maatwerk, dat pleit meer voor uitwisseling van kennis en netwerken dan voor het opstellen van algemene handreikingen. De werkgroep spoed past dat in de praktijk al toe.
- Voor de aanpak van locaties van derden wordt aanbevolen om een mix van drie instrumenten in te zetten:
  - individuele bedrijven aan zet, overheden spreken individuele bedrijven aan door middel van open communicatie gericht op het halen van de 2015 doelstelling. Worst en stok worden hierbij gehanteerd, ingrediënten zijn

- gelegen op het vlak van organisatie, financiën, juridisch (artikel 55b i.c.m. ambtshalve beschikking), communicatie en verbreding.
- de koepelorganisaties van bedrijfsleven moeten worden bewogen om een stimulerende rol richting bedrijven te vervullen. Daar hoort (h)erkenning van de opgave voor 2015 bij. Hier ligt een opgave voor het ministerie van I&M
  - bodemcentrum en bosatex moeten hun planning aanpassen aan de 2015 doelstelling
- Het eerder genoemde actieplan (aan verschillende acties wordt al gewerkt) zou uiterlijk februari 2012 vast moeten worden gesteld door de werkgroep spoed en tenminste moeten bevatten:
    1. Acties gericht op het uiterlijk 1 juli 2012 uniform registreren van de humane spoedlocaties en de harde overige spoedlocaties.
    2. Acties gericht op het uiterlijk 1 juli 2013 identificeren van alle spoedlocaties en uniforme registratie daarvan overeenkomstig het afgesproken format. Op korte termijn zijn een eenduidige definities van verspreiding en ecologische locaties geboden in combinatie met effecten op bedreigde objecten..
    3. Acties gericht op het zetten van de volgende stap per fase waarin de locaties zich bevinden:
      - i. Te onderzoeken locaties moeten onderzocht worden en beschikt
      - ii. Saneringen die nog niet gestart zijn moeten aangepakt worden
      - iii. Lopende saneringen moeten afgerond worden
      - iv. Afgeronde saneringen moeten administratief afgehandeld worden.
    4. Actie gericht op het per bevoegd gezag langs lopen van de locaties waarbij geïdentificeerd wordt:
      - v. Wat is per locatie nodig voor de volgende stap
      - vi. Welke knelpunten zijn daarbij
      - vii. Zijn de opgevoerde kosten nog actueel
      - viii. Wie is de betalende actor en is er dekking voor de kosten
    5. Actie gericht op het aanpakken van de bij 4. genoemde knelpunten
    6. Actie gericht op het betrekken van Bodemcentrum en Bosatex bij de aanpak van spoedlocaties voor de locaties waar zij een rol spelen of moeten spelen
    7. Actie gericht op het uitwisselen van kennis over de aanpak van spoedlocaties tussen verschillende bevoegde gezagen
    8. Actie gericht op het onderzoeken of samenwerking tussen de overheden die projecten hebben op het gebied van nazorg een meerwaarde heeft voor die overheden. Dit tevens te zien in relatie tot onderzoeken van het Rijk m.b.t. nazorg.
    9. Actie gericht op het indien gewenst actief communiceren van de overzichten van spoedlocaties door de bevoegde gezagen, waarbij de communicatie moet bijdragen aan de beeldvorming onder andere op het gebied van nuchter omgaan met risico's.
    10. Actie gericht op het schatten van kosten van locaties die met gebruik van versnellingsprotocol (eco en verspreiding) in beeld zijn gebracht
    11. Actie gericht op het beter in kaart brengen van spoedeisende waterbodems per medio 2013, onderdeel van die acties is bespreking van locaties met betrokken overheden.

5.2 Project gebiedsgericht grondwaterbeheer

De enquêtes zijn op 31 augustus 2011 door de bevoegde overheden aan het uitvoeringsprogramma gezonden. Op basis van deze enquêtes en de informatie uit de projectgroep gebiedsgericht grondwaterbeheer is de stand van zaken met betrekking tot de doelstellingen voor gebiedsgericht grondwaterbeheer afgeleid.

5.2.1 De stand van zaken van het project

Analyse van de enquête leidt tot de volgende bevindingen:

- Veel overheden hebben een start gemaakt met gebiedsgericht grondwaterbeheer (GGB). De meeste overheden zitten in de beginfasen van orientatie en opname in de meerjarenprogrammering.
- Er zijn een beperkt aantal overheden die al daadwerkelijk met een gebiedsgerichte aanpak aan de slag zijn.
- Veel overheden geven aan door gebrek aan capaciteit en beperkt zicht op kansen en relevantie (alleen maar solitaire pluimen) nog niet over te zijn gegaan tot concrete plannen voor gebiedsgericht beheer. Opvallend is dat bij deze respondenten overheden zitten waarbij volgens de webtool de GGB-aanpak wel als relevant en kansrijk gezien wordt.
- Veel overheden hebben als aanliegroute voor GGB de aanpak van grootschalige grondwaterverontreiniging aangegeven. Voor niet-rechtstreekse gemeenten komt meer het kwantitatieve beheer (wateroverlast) als aanliegroute naar voren.
- Klimaat en energie (WKO) worden veelal als verbindend gebiedsthema gezien met de GGB-aanpak. Ook thema's als stedelijke vernieuwing en ruimtelijk planvorming worden aangehaald.
- Samenwerking tussen provincies, gemeenten waterschappen en drinkwaterbedrijven is veelal van algemene aard.
- Het inzicht in besparingen is veelal theoretisch (er is nog geen GGB). Besparingen worden met name gezien op het gebied van verminderen van onderzoeks- en monitoringskosten
- De gebruikte instrumenten worden goed gevonden en gebruikt

Op het gebied van de regelgeving is er veel discussie geweest over het wetsvoorstel gebiedsgericht grondwaterbeheer, onder andere over de vraag of het wetsvoorstel gebiedsgericht grondwaterbeheer ook voor niet-overlappende pluimen kan worden ingezet. Het wetsvoorstel moet nog in de kamer worden behandeld. Uitstel van behandeling zal naar verwachting ook leiden tot vertraging in de implementatie van gebiedsgericht grondwaterbeheer.

Dat betekent m.b.t. de voortgang van het project dat:

- De groep die na verkenning de oriëntatie rond GGB aanpak heeft ingezet is groot

- **De groep die dan zou moeten volgen, om na een verkenning het initiatief te nemen naar een GGB aanpak, is nagenoeg leeg.** De overige overheden staan nog aan het begin van de S-curve van implementatie van GGB
- Naast de bekende groep van koplopers, zijn er slechts enkele nieuwe initiatieven bijgekomen.

5.2.2 Aanbevelingen voor het project gebiedsgericht grondwaterbeheer

Om de groep overheden die daadwerkelijk initiatief neemt voor gebiedsgericht grondwaterbeheer te vergroten worden de volgende aanbevelingen gedaan

- Bevorderen dat het wetsvoorstel gebiedsgericht grondwaterbeheer zo spoedig mogelijk in werking treedt (ligt buiten de invloedssfeer van het project).
- **Zicht op kansen en urgentie voor een GGB aanpak moet vergroot worden.** Middels het voorziene instrument “push en Pull” wordt hierin voorzien. Hier hoort onder andere een analyse bij of onvoldoende inzet op GGB het gevolg is van andere prioriteiten of het te slecht zicht hebben op (kosten)voordelen die er zijn . Aanbevolen wordt om de bredere insteek dan de insteek vanuit overlappende grondwaterpluimen nadrukkelijk onder de aandacht te brengen. Aanbevolen wordt om via goede voorbeelden uit de praktijk het transitiepad hiervoor te schetsen, niet als handleiding, maar ter inspiratie.
- Er moet meer gekeken worden hoe de **verbinding met de andere “grondwater” beleidsvelden gelegd kan worden en zo tot meer samenwerking kan gaan leiden.** Diverse beleidsvelden kunnen hun doelen rond het thema grondwater binnen de GGB-aanpak beter realiseren waardoor samenwerken logischer wordt. Vanuit enkele decentrale overheden is het beheer van grondwaterverontreinigingen het vertrekpunt, een andere primaire insteek dan de verontreinigingsinsteek moet ook voldoende kwaliteit bieden op het terrein van het beheer van de grondwaterkwaliteit.
- Instrumenten om tot een initiatief voor de GGB aanpak te komen, de aanpak uit te werken in een plan, en het plan in uitvoering te brengen worden gebruikt. Zaak is echter om het gebruik van de instrumenten aanhoudend te stimuleren wel met oog voor de lokale omstandigheden. Het **oprichten van lokale COP's** naast de bestaande landelijk COP ondersteunt door de site www.grondwatercollectief.nl is hierin sterk aan te bevelen.
- Bovengenoemde punten sluiten aan bij de verschuiving van het zwaartepunt van de werkzaamheden binnen het project Gebiedsgericht grondwaterbeheer. Van de ontwikkeling van producten ten behoeve van bewustwording en initiatie van gebiedsgericht grondwaterbeheer, komt de nadruk nu te liggen op het meer concreter bij de hand nemen van initiatieven en uitvoeringsplannen van gebiedsgericht grondwaterbeheer. Bijbehorende onderbouwing en acties zijn opgenomen in het gewijzigde projectplan gebiedsgericht grondwaterbeheer.

5.3 Project ondergrond en transitie

De enquêtes zijn op 31 augustus 2011 door de bevoegde overheden aan het uitvoeringsprogramma gezonden. Op basis van deze enquêtes en de informatie uit de projectgroep ondergrond is de stand van zaken met betrekking tot de doelstellingen voor de ondergrond afgeleid.

5.3.1 De stand van zaken van het project

Het project ondergrond richt zich op de transitie naar een duurzaam gebruik van de ondergrond. De gewenste transitie wordt gemarkeerd door de volgende wijzigingen in het bodembeleid:

- *Verdere decentralisatie* van verantwoordelijkheden en uitvoering van het Rijk naar provincies, gemeenten en waterschappen;
- *Toenemende samenhang* van het bodembeleid met het energie- en waterbeleid en het beleid voor de ondergrond. Samenhang en samenwerking tussen de verschillende beleidsdoelen zijn noodzakelijk voor een efficiënte en effectieve uitvoering van het nieuwe bodemontwikkelingsbeleid;
- Het accommoderen van het *toenemend gebruik* van de bodem als gevolg van ruimtedruk. De ondergrond moet duurzaam kunnen worden gebruikt, maar wel met oog voor de kwetsbaarheid van het bodemsysteem.

Het rijk heeft een beleidsvisie 'Duurzaam gebruik ondergrond' opgesteld (op 9 april 2010 vastgesteld door de ministerraad). De rijksbeleidsvisie is agenderend en initiërend van opzet en maakt onderdeel uit van de in het bodemconvenant genoemde 'transitie van het bodembeleid naar samenhangend beleid voor de ondergrond'. De acties die voortkomen uit de rijksbeleidsvisie zijn opgenomen in een uitvoeringsprogramma. Voor een aantal acties ligt het voortouw op rijksniveau. De concrete invulling gebeurt veelal op lokaal en regionaal niveau. Om die reden wordt het uitvoeringsprogramma in het kader van het convenant bodemontwikkelingsbeleid uitgevoerd. Binnen het convenant valt het onder het project ondergrond. Het realiseren van het uitvoeringsprogramma van de rijksbeleidsvisie is daarmee een separate doelstelling binnen dit project. Afsproken is dat de voortgang van de uitvoering van het uitvoeringsprogramma en daarmee de rijksbeleidsvisie tevens onderdeel zullen zijn van de midterm review van het convenant.

Het project Ondergrond bestaat uit 3 deelprojecten: transitie, kennisagenda en het samenwerkingsprogramma WKO.

1. Voor het deelproject **transitie** is in 2011 gewerkt aan de totstandkoming van een 'Visie op transitie'. Deze visie heet als input gediend voor de Keizerskroonsbijeenkomst. Volgend op de Keizerskroon en het op basis hiervan te schrijven Manifest wordt een

actieprogramma opgesteld. De resultaten uit de enquête MTR, en de hieruit volgende aanbevelingen, worden betrokken in het actieprogramma.

2. Voor de **kennisagenda** is fase 1 afgerond. In de Stuurgroep Bodem van 14 april 2011 is goedkeuring verleend aan het eindrapport Kennisagenda Bodem en Ondergrond. Voor fase 2 wordt een nieuwe aanpak uitgewerkt, gericht op het opzetten van een onderzoeks- en innovatieprogramma en op de organisatie van vraagsturing en kennismanagement. De aanpak van fase 2 wordt op 8 december 2011 besproken in de Stuurgroep Bodem.
3. Het **samenwerkingsprogramma WKO** (SWKO) is gericht op het benutten van kansen van de ondergrond voor Warmte Koude Opslag (WKO). Dit was bij de start van project Ondergrond een reeds lopend project, getrokken vanuit het rijk. Het samenwerkingsprogramma is vergevorderd.

Op grond van de enquêtes is het volgende beeld met betrekking tot de ondergrond/transitie ontsloten:

- Er is een duidelijk verschil tussen provincies en gemeenten in de ontwikkeling van beleid op de ondergrond. Provincies zijn verder in het opstellen/vaststellen van beleid.
- Van de respondenten kan 22% (5 provincies, 5 rechtstreekse gemeenten, 1 milieudienst en 2 niet-rechtstreekse gemeenten) als koploper worden geïdentificeerd (beleid bijna afgerond of vastgesteld). Zo'n 55% van de respondenten geeft aan bezig of binnenkort bezig te zijn met het ontwikkelen van beleid. De respondenten die aangeven dat ze momenteel (en voorlopig) niet bezig zijn met beleid voor de ondergrond, betreffen vooral niet-rechtstreekse gemeenten. Dat niet-rechtstreekse gemeenten hier niet ver in zijn is een andere andere te verklaren door het feit dat deze overheden geen middelen hiervoor ontvangen
- Beleid voor de ondergrond wordt overwegend vastgelegd in bodemvisies die ter juridische verankering worden doorvertaald naar structuurvisies en bestemmingsplannen
- Reden voor vaststellen beleid/keuze planvorm is veelal de integratie met andere beleidssectoren en de kans om duurzaam gebruik van de ondergrond te agenderen
- Van de provincies heeft 70% een ambitie op het gebied van duurzaam gebruik van de ondergrond aangegeven. Van de gemeenten is dit 35%. Kernbegrippen in de genoemde ambities zijn duurzaamheid en integraal werken.
- Energie en kwalitatief en kwantitatief grondwaterbeheer zijn de thema's die het meest worden meegenomen in het beleid voor de ondergrond.
- Beleidsontwikkeling op het gebied van bodemenergie loopt goed, vrijwel alle bevoegde overheden hebben een beleid om gebruik van bodemenergie te stimuleren. Dat geldt in veel mindere mate voor de niet-rechtstreekse gemeenten.

- Op het gebied van de organisatie zijn veranderingen vooral het gevolg van de komst van RUD's en bezuinigingen en niet expliciet ingegeven door de transitie. Bij veel overheden zijn de bodemtaken bij de afdeling Milieu ondergebracht.
- De provincies hebben kennis van en ervaring met het sturingsmodel uit de Rijksbeleidsvisie op de ondergrond, dat geldt in veel mindere mate voor de gemeenten. Ook hier valt op dat vooral de niet-rechtstreekse gemeenten aangeven het sturingsmodel niet te kennen.

Wat zegt dit over de voortgang

- Provincies zijn verder dan gemeenten, en rechtstreekse gemeenten zijn verder dan niet-rechtstreekse gemeenten. Het overgrote deel van de overheden bevindt zich nog aan het begin van de S-curve voor transitie. **Dat wil zeggen dat integrale aanpak van een duurzaam gebruik van de ondergrond op het netvlies staat, maar nog onvoldoende in de praktijk worden gehanteerd.**

Uit de ingevulde enquêtes is in algemene zin te concluderen dat de decentrale overheden verschillende stappen kunnen zetten om te komen tot integraal beleid voor de ondergrond. Hieruit zijn enkele 'transitiepaden' te herleiden, waarbinnen verschillende stappen te onderscheiden zijn. Op basis van de ervaringen en goede voorbeelden van provincies en gemeenten die al verder zijn met de ontwikkeling van beleid voor de ondergrond, kunnen de transitiepaden worden uitgewerkt. Ook kan duidelijk worden wat een reden of aanleiding kan zijn om een stap wel of (nog) niet te zetten. Hiervoor wordt middels interviews aanvullende informatie verkregen van de betreffende provincies en gemeenten. Aan de uitwerking van een mogelijke transitiepaden wordt op dit moment gewerkt.

5.3.2 Aanbevelingen voor het project ondergrond en transitie

De realisatie van de transitie gebeurt op regionaal en lokaal niveau. Decentrale overheden moeten hiervoor een volgende stap zetten in de transitie naar een integrale aanpak van een duurzaam gebruik van de ondergrond. Om de overheden hierbij te ondersteunen, worden de volgende acties aanbevolen:

- **Het belang van de transitie** meer onder de aandacht brengen bij de decentrale overheden. Hier hoort onder andere het delen van goede voorbeelden bij. Bevoegde overheden geven aan dat er al veel bereikt is. Gerichte communicatie moet worden ingezet om deze successen verder uit te dragen.
- De verschillende **transitiepaden** schetsen wat betreft planontwikkeling, ambitie en beleidsthema's. Niet als blauwdruk, maar beeldvormend op basis van gemelde voorbeelden en ervaringen van de koplopers en de middengroep.
- Specifieke aandacht is nodig voor het **betrekken van de niet-rechtstreekse gemeenten** in de ontwikkelingen van het bodembeleid.

- De beleidsvernieuwing zet in op integratie in de regionale gebiedsontwikkeling en daarmee op samenwerking tussen provincie, gemeenten en waterschappen. Daarom verdient het aanbeveling om de **regionale samenwerking verder stimuleren en faciliteren**. Dit kan door activiteiten van het project Ondergrond te verbinden met regionale netwerken.
- Voor de verschillende stappen en transitiepaden zijn verschillen te onderscheiden in benodigde **kennis en vaardigheden van de bodemadviseur**. Door in beeld te brengen welk palet aan kennis en vaardigheden past bij de ambitie van de organisatie betreffende het beleid voor de ondergrond, kunnen zowel organisaties als medewerkers zich oriënteren op een volgende stap op het transitiepad. De competenties van de bodemadviseur zijn wellicht niet vanzelfsprekend toereikend voor een rol als ondergrondambassadeur (flexibel, onderhandelend, pro-actief, verbindingen zoekend). Het verdient aanbeveling om ook medewerkers uit de hoek van de RO en de waterwereld te inspireren tot ondergrondambassadeurs.
- Aanbevolen wordt om te **inventariseren welke verdere ondersteuning de decentrale overheden nodig hebben** om een volgende stap te zetten met het beleid voor de ondergrond. De voortzetting van de Impuls Lokaal Bodembeheer in 2012 biedt grote kansen om de decentrale overheden gericht te ondersteunen met maatwerk De ILB2 heeft een focus op 1) professioneel opdrachtgeverschap en gericht toezicht op basis van de nieuwe nota bodembeheer 2) verbreding van het bodembeleid naar onder andere ecosysteemdiensten en 3) verbinding van het bodembeleid met het beleid voor de ondergrond
- Bovenstaande aanbevelingen worden betrokken bij de aanpassing en aanvulling van het projectplan van de ondergrond. Het projectplan zal concrete acties bevatten en de behoeften van gemeenten en provincies worden geïnventariseerd.

6 Maatschappelijke ontwikkelingen

Het bodembeleid én de uitvoering daarvan wordt beïnvloed door wat er in haar omgeving gebeurt. Doel van dit hoofdstuk is kort aan te geven wat enkele relevante veranderingen zijn en waar dus rekening mee is te houden bij de uitvoering van de verschillende projecten onder het uitvoeringsprogramma van het convenant. Puntsgewijs wordt aangegeven “welke” ontwikkeling het betreft en “waarom” die invloed relevant is. Een aantal van de geschetste ontwikkelingen zijn ontwikkelingen die onderdeel zijn van het convenant, zoals de ontwikkelingen op het gebied van bodemenergie en wet- en regelgeving.

Demografie

De omvang en samenstelling van de Nederlandse bevolking verandert. Dat heeft gevolgen voor ruimteclaims en bouwopgaven en daarmee op grondgebruik en grondverzet (en daarmee o.a. ook op de saneringsopgave). De demografische ontwikkeling wordt vaak samengevat onder de term “krimp”. Dat is in veel opzichten een terechte term maar dat geldt niet voor alle delen van het land en het geldt zeker niet op dezelfde momenten. Zo daalt het aantal inwoners tot 2040 landelijk gezien niet. Wel zal er sprake zijn van groei in m.n. de Randstad en van afname in regio's die daar verder van af liggen. Daarnaast neemt het aantal huishoudens (behoudens in 10% van de gemeenten) toe omdat huishoudens gemiddeld kleiner van samenstelling worden. Wat tenslotte als gevolg van de vergrijzing wel bijna overal op korte termijn krimpt (behalve sommige delen van de Randstad), is de omvang van de beroepsbevolking.

De ruimtelijke gevolgen zijn daarom niet voor alle delen van het land dezelfde: daar waar sprake is van bevolkingstoename en met name van toename van het aantal huishoudens zullen de ruimteclaims nog toenemen. Daar waar er sprake is van afname zal er vooral sloop en reconstructie plaatsvinden, dit alles met name in al bebouwd gebied. Dat laatste past bij huidige beleidsvoorkeur. In bebouwd gebied is overigens de kans op het aanwezig zijn van bodemverontreiniging groter dan in onbebouwd gebied. In het landelijk gebied kunnen andere stoffen (denk aan fosfaat etc.) bepalend zijn voor de kwaliteit van de bodem.

De beleidsreactie in Nederland is: begeleiden van deze demografische ontwikkelingen en niet proberen (bij) te sturen.

Economie

Economische groei/krimp kan gevolgen hebben voor allerlei sectoren van de economie (industrie, dienstverlening, detailhandel, etc). Meer/minder bedrijvigheid heeft gevolgen voor het aantal kantoren en bedrijfsterreinen en voor de infrastructuur. Daarmee is ook de invloed op grondgebruik en bouwopgaven aangegeven. Wat kunnen we verwachten? Een paar belangrijke aspecten:

1. Voorspellingen doen over de algemene ontwikkeling/groei van de economie (m.u.v. de invloed van de hierboven genoemde demografische ontwikkelingen) is op dit moment een meer dan hachelijke aangelegenheid. Het is wel een belangrijke parameter voor de raming hoeveel ruimteclaims te verwachten zijn. Het CPB hanteert voor de komende twee jaar ramingen tussen de 1% á 2% voor economische groei.

2. Specifiek kijkend naar de voor m.n. bodemsanering en grondverzet belangrijke economische sector van ‘de bouw’, dan zien we dat daar als gevolg van de crisis de activiteiten fors zijn teruggelopen. Op korte termijn wordt daar geen fors herstel voorzien.

Beleidsmatig ligt voor bedrijventerreinen op dit moment de nadruk op de herstructurering van huidige terreinen (waar bodemverontreiniging soms een probleem is). Een uitbreiding van het aantal terreinen voor 2020 wordt echter nog steeds voorzien (bron: convenant bedrijventerreinen).

Voor de kantorensector geldt dat er veel leegstand is, maar door dynamiek (andere type kantoren, andere locaties, etc) er nog wel een zekere mate herstructurering en nieuwbouw zal blijven.

Er zal voor kantoren en bedrijven sprake zijn van vooral “anders” met hier en daar “meer” maar duidelijk “minder meer dan in het verleden”. Er ontstaan meer regionale verschillen door concentratie van de werkgelegenheid.

3. De Nederlandse economie ontwikkelt zich steeds meer tot een hoogwaardige kenniseconomie. De regio's en steden die bij tot de winnaars zullen behoren zijn de regio's en steden die er in slagen om hooggeschoolde kenniswerkers een aantrekkelijke leefomgeving te bieden. Men zal elkaar daarop beconcurreren. Eén van de aspecten van de leefomgeving is een aantrekkelijke en veilige fysieke leefomgeving. Een schone en duurzaam te gebruiken bodem maakt daar weer een (bescheiden) onderdeel van uit.

Landbouw

De economische sector “landbouw” gebruikt zelfs in ons dichtbevolkte land nog het grootste gedeelte van het landoppervlak, hoewel het relatieve aandeel gestaag afneemt. Bovendien is het een sector waarvoor ‘bodemkwaliteit’ van levensbelang en een sector die de bodem- en grondwaterkwaliteit sterk beïnvloedt (o.a. door vermesting, gebruik gewasbeschermingsmiddelen, etc.)

In hoeverre is deze sector, en zijn ontwikkelingen binnen deze sector, relevant voor het bodembeleid? Het klassieke bodembeleid hield en houdt zich hier maar beperkt mee bezig. Het voortouw lag hier toch meer bij de sector/koker “landbouw”. Bij een meer integrale kijk naar gebieden worden er schotten tussen kokers doorbroken.

Energie

Behalve als er geweldige technologische doorbraken ontstaan, zal de strijd om voldoende en betaalbare energie de komende jaren alleen maar toenemen. De ondergrond kan een bijdrage bij de energieverzorging: WKO en geothermie maar misschien ook een nieuwe delfstof als schaliegas. De belangstelling voor deze bronnen zal naar verwachting de aandacht voor een goed gebruik en een goede ordening van de ondergrond flinke impulsen blijven geven.

Water

Mede als gevolg van de discussies over de klimaatsverandering is de maatschappelijke aandacht voor de waterkwantiteit en – veiligheid (zeespiegelstijging, heftiger neerslag, grotere pieken in aanvoer rivierwater, maar zelfs ook verdroging) evenals voor de (grond)waterkwaliteit fors gegroeid.

Daarnaast groeit het besef dat het bodemsysteem en het watersysteem elkaar beïnvloeden, bijvoorbeeld:

- het waterbergende vermogen van de bodem (dat door de mens beïnvloed kan worden) heeft grote invloed op de beschikbaarheid van (grond)water;
- wateronttrekking of juist – toevoer bepaalt voor een belangrijk deel het bodemmilieu;
- bodemverontreiniging kan een forse invloed hebben op de kosteneffectieve beschikbaarheid van voldoende en veilig drinkwater en consumptiewater.

Het nog meer zicht- en tastbaar worden c.q. maken van deze relatie zal ook realisatie van doelstellingen vanuit het klassieke bodembeleid ondersteunen

Organisatie overheid

Majeure ontwikkelingen zijn: meer bevoegdheden naar de EU en meer decentralisatie in Nederland.

Meer decentralisatie ligt voor de hand omdat de overheidslaag die over het gebruik van bodem- en ondergrond gaat (de gemeente) ook over de (gewenste) kwaliteit zou moeten gaan. Voor een

kwalitatief goede uitvoering van (o.a.) 'bodemtaken' zijn veel gemeenten in Nederland te klein. Mede daarvoor worden overal Regionale UitvoeringsDiensten (RUD's) opgericht. In opzet te vergelijken met hier en daar al bestaande Milieudiensten. Omdat de RUD's landsdekkend zijn ontstaat er ruimte om meer taken en bevoegdheden op bodemgebied te decentraliseren omdat er meer vertrouwen in een goede uitvoering zal zijn.

Het streven is erop gericht om de overheid efficiënter te laten opereren.

Omgevingsbeleid van het Rijk

De hoofdlijnen voor het landelijk toekomstig omgevingsbeleid zijn vastgelegd in de Structuurvisie Infrastructuur en Ruimte. Wat is daarin vastgelegd dat gevolgen heeft voor het bodembeleid? Dat is eigenlijk heel beperkt. Het Rijk laat veel over aan de provincies als het om de ruimtelijke planning gaat. Er zijn wel een paar nationale belangen geformuleerd waarvoor de Rijksoverheid zich wel sterk maakt. Diegene die een bodemaspect hebben zijn:

- ruimte voor het hoofdnetwerk voor vervoer van (gevaarlijke) stoffen via buisleidingen;
- efficiënt gebruik van de ondergrond (n.b. dat betreft in deze visie alleen de winning van oppervlakte delfstoffen uit Nederlandse land- en zeebodem)
- verbeteren van de milieukwaliteit (lucht, bodem, water) en bescherming tegen geluidsoverlast en externe veiligheidsrisico's. (n.b. de invulling in deze visie beperkt zich tot de vermelding dat 'milieueffecten' altijd meegenomen moeten worden en dat het Rijk nationale normen stelt.)

Een breed gedragen opvatting, niet alleen van het Rijk, is dat sectoraal beleid (als het om effecten voor de leefomgeving gaat) een gepasseerd station is en dat de voorkeur nadrukkelijk uitgaat naar gebiedsgericht werken

Wet- en regelgeving

De regelgeving ten aanzien van de leefomgeving is op dit moment ondergebracht in een veelheid aan wetten. Beleidsmatig gaat tegenwoordig de voorkeur uit naar een integrale gebiedsontwikkeling en niet naar sectoraal uitgevoerd beleid. De diverse wetten en wettelijke regelingen zijn daar nog niet goed op afgestemd. Een voorbeeld is de (sectorale) Wet bodembescherming. Het Rijk heeft het voornemen om te komen tot een integrale Omgevingswet. Dit zou de transitie van het bodembeleid, dat deels toch nog sectorale trekken vertoont, naar een onderdeel van het integraal leefomgevingsbeleid moeten ondersteunen.

Financiering

Als het om de kosten van de aanpak van bodemverontreiniging gaat wordt nog steeds een aanzienlijk deel daarvan gedragen vanuit de overheidsmiddelen. Twee ontwikkelingen hebben op dit moment een sterk stimulerend effect op het zoeken naar andere/nieuwe financiële instrumenten voor de financiering van de aanpak van bodemverontreiniging:

- de wens en noodzaak om op termijn minder overheidsmiddelen in te zetten;
- het einde van de "klassieke bodemsaneringsoperatie": nadat de spoedlocaties allen beheerst zullen zijn en de aanpak van bodemverontreiniging alleen nog zal plaatsvinden als er sprake is van veranderingen in gebruik van de bodem, ligt het nog sterker voor de hand dat diegene die profiteert van deze verandering daar ook de kosten van draagt. Uiteraard is het, ook na sanering van de spoedlocaties, nog nodig om te investeren in de bodemkwaliteit in het kader van gebiedsontwikkeling.

Het maatschappelijke en politieke draagvlak

Een beetje koffiedik kijken dit onderwerp. Er zijn diverse redenen waarom men zou kunnen verwachten dat het draagvlak voor het bodembeleid groot zal blijven:

- gezondheidsissues zullen hoge prioriteit blijven houden, er blijft daarom draagvlak voor aanpak bodemverontreiniging en preventiebeleid;
- de 'winst' die geboekt kan worden door meer en beter gebruik van de ondergrond is aanzienlijk: "energie", "(drink)water" en leefomgevingskwaliteit zijn ijersterke 'selling points'

Er zijn ook argumenten waarom dit draagvlak zal afkalven:

- De financieel-economische crisis zal niet zo snel voorbij zijn. In dat soort tijden is het draagvlak voor milieubeleid altijd wat minder.
- Veel van de (oorspronkelijke) doelstellingen van het milieubeleid zijn voor een aanzienlijk deel gerealiseerd, dat maakt dat beleid minder "urgent" in de publieke opinie.
- Deze crisis zal daarnaast voor langere tijd zorgen voor politieke prioriteit bij de beheersing van de overheidsuitgaven. Dat zal leiden tot minder draagvlak voor m.n. het overheidsgefinancierde deel van de saneringsopgaven.

7 Wijziging van convenantsafspraken

In hoofdstuk 5 is aangegeven wat de voortgang is van de afspraken uit het convenant. In hoofdstuk 6 zijn relevante maatschappelijke ontwikkelingen uiteengezet. In dit hoofdstuk wordt aangegeven in hoeverre de voortgang van de afspraken en de relevante maatschappelijke ontwikkelingen aanleiding zijn om een wijziging of aanvulling op de gemaakte afspraken tussen de convenantpartijen aan te brengen.

De doelen van het convenant zijn ondanks alle genoemde maatschappelijk ontwikkelingen onveranderd. De voortgang van de afspraken uit het convenant is naar behoren. Dat betekent dat er zeer beperkt aanleiding is om de afspraken uit het convenant te wijzigen.

Voorgesteld wordt om:

- Onverkort vast te houden aan de doelen van het convenant en de daarbij behorende huidige wijze van toekenning van budgetten aan bevoegde overheden (inclusief de korting die dit jaar is doorgevoerd).
- Overeenkomstig besluitvorming in de stuurgroep bodem de afspraken om zicht te hebben op de totale spoedoperatie te vervroegen naar 1 juli 2013
- De aanbevelingen op projectniveau te bespreken binnen de verschillende projecten in samenhang met de geschetste maatschappelijke ontwikkelingen en de projectplannen daar op aan te passen. Aandacht bij die projectplannen is nodig voor 'het bod van de bodem' voor de aansluiting met andere beleidsvelden en de aansluiting van de UP projecten onderling. De aangepaste projectplannen worden vastgesteld door de stuurgroep bodem van 9 februari 2012
- Een nieuw evaluatiemoment in 2013 te organiseren gebaseerd op de verdere voortgang van de convenantsdoelstellingen en in het bijzonder van de inventarisatie van de totale spoedopgave. De in de sideletters door IPO en VNG benoemde punten van aandacht komen hierbij weer nadrukkelijk terug aan de orde.
- Bij dat nieuwe evaluatiemoment afspraken te maken over de doelen, wijze van uitvoering en financiering voor de periode na 2015.
- In de stuurgroep van 9 februari 2012 wordt eveneens het projectvoorstel voor het vervolg van het project midterm review gepresenteerd. Omdat dit project zich - behalve op de voortgang van de acties uit het vigerende convenant – ook richt op de weg naar nieuwe afspraken, vraagt totstandkoming van dit projectplan iets meer tijd dan eerder voorzien, onder meer moet de relatie met het "keizerskroontraject" en het traject naar de omgevingsvergunning helder zijn.

Deze voorstellen leiden tot de conclusie dat er naar aanleiding van de midterm review van eind 2011 geen aanleiding is om het convenant aan te passen. Aanvullende afspraken over het vervroegen van het zicht op de totale spoedoperatie in 2013, de evaluatie in 2013 en inzake de aanpak van verschillende projecten, nopen niet tot aanpassing van het convenant. Voorstel is om in het reguliere bestuurlijke overleg tussen de verschillende overheden hiervan – ter informatie - melding te doen.

© Dit is een uitgave van het Uitvoeringsconvenant
8 december 2011

De convenantpartijen zijn:

 UNIE VAN WATERSCHAPPEN

www.bodemconvenant.nl

Een beter gebruik van een schone(re) bodem, dat is waar provincies, gemeenten, waterschappen en het Rijk de komende jaren aan werken.

Daar waar er nu nog gezondheidsrisico's zijn door bodemverontreiniging zijn die in 2015 weggenomen. Meer dan in het verleden gaan we nuttige kwaliteiten van de bodem gebruiken zoals bij de energiewinning, het (grond)waterbeheer en de ruimtelijke inrichting van ons land. In het convenant bodemontwikkelingsbeleid zijn daar concrete afspraken over gemaakt.